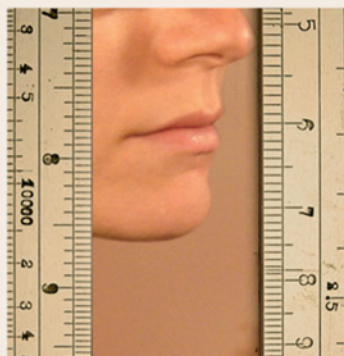

ae

RAELLA

Quina política lingüística?

18

TONI MOLLÀ

edicions
bromera

PAÍS VALENCIÀ I COMUNITAT LINGÜÍSTICA*

Qualsevol aproximació a la situació de la comunitat lingüística catalana del País Valencià ha d'emmarcar-se, al meu entendre, en algunes coordenades que la defineixen. Segurament, les més notables són les següents:

1. El procés històric, sobretot des de la creació de l'estat nacional espanyol, que ha comportat una correlativa minorització del català.
2. La descohesió interna de la comunitat lingüística catalana, que ha implicat unes diferències estructurals i la no-elaboració d'una consciència lingüística unitària.
3. El procés de modernització de l'estructura social del País Valencià de les darreres dècades.
4. La consolidació de l'estat nacional espanyol amb l'ordenament legislatiu i jurídic de la Constitució espanyola de l'any 1978.
5. L'aplicació de la legislació actual.
6. Els nous símptomes del conflicte lingüístic actual.

* La primera versió d'aquest article va ser publicada per DD. AA. (1987): *País Valencià, país desconegut*, Ed. La Magrana, Barcelona.

1. *El procés històric*

No vull robar cap corona de llorer ni cap himne als agermanats ni als patriotes d'Almansa. Fóra cas! Tanmateix, trobe que s'ha exagerat fora mida el pes d'aquestes derrotes –sobretot de la segona– amb la finalitat d'explicar els orígens de la dramàtica –segons per a qui, és clar– situació actual. Crec, per tant, que caldria investigar en unes altres direccions. No vull traure importància a cap esdeveniment de la història sagrada del catalanisme. Propose, però, altres recerques històriques. Lògicament, aquestes impliquen, en primer lloc, unes altres intencions a l'hora de la recerca.

Els orígens són, per definició, foscos i tèrbols. M'atrevesc, però, d'acord amb diversos autors de més anomenada que un servidor, a suggerir com a fets essencialment determinants –inicials– de la història sociolingüística dels catalanoparlants, els efectes de la Revolució Francesa i de les Corts de Cadis. Si no vaig errat, fou en aquell context on es posaren els fonaments de l'actual Espanya com a estat nació i, lògicament, del castellà (o espanyol) com a llengua nacional.

La bona qüestió és que aquella efemèride serveix per a dictaminar, entre altres coses, *qui és la nació i quina la llengua nacional*. Lògicament, també dictamina quines no seran llengües nacionals: el català, l'èuscar, el gallec. D'aleshores ençà, tot un procés –uns processos, de fet– més o menys regular de minorització lingüística. Un procés, és clar, que inclou alts i baixos, avanços i reculades, esprints i etapes al ralenti, que depenen de gran quantitat de factors particulars de cada moment i de cada àmbit, com

ara l'estructura demogràfica de la societat (o les societats), la consciència lingüística dels diferents grups, el grau de modernització social, la voluntat política o l'ordenament legislatiu, etc.

Aquella etapa inicial de la creació de l'estat nació espanyol s'assenta sobre la base de la llengua nacional espanyola i la correlativa assimilació glotofàgica de les altres, que esdevenen llengües regionals, amb la conscient renúncia –o abdicació– dels sectors dirigents d'aquestes comunitats lingüístiques a assumir, i a encapçalar, projectes de *nacionalització* dels propis idiomes. Vull aclarir, però, que no acuse ningú de cap equivocació històrica. Les elits, com les classes, opten, en cada moment històric, per allò que més els convé –com a tals elits o classes, és clar. Fóra injust i inadequat jutjar esdeveniments d'ahir amb pretensions i interessos d'avui.

No cal dir que aquest procés de nacionalització d'un idioma i de regionalització (o *satel·lització*, segons el concepte de T. S. Eliot utilitzat entre nosaltres per Joan Fuster i Lluís Aracil) dels altres no ha estat exclusiu de l'estat espanyol, sinó que ben bé podem afirmar que és un dels processos més determinants per a entendre la configuració de l'Europa –i per extensió del món– actual. Ara bé: en aquesta marxa cap a la unilingüïtzació nacional-estatal, s'han desenvolupat altres processos de lleialtat (certament, de *deslleialtat*: altres *nacionalismes lingüístics* o *contranacionalismes*) que han recuperat el propi camí i s'han nacionalitzat; és a dir, que han *construït* llengües nacionals, com ara el finès, el serbo-croat o el neerlandès de Bèlgica. Els catalans, els bascos, els gallecs hem continuat aquell traçat dissenyat i ens dirigim

—si Déu i nosaltres no hi posem remei— cap al darrer esglaó de la substitució lingüística; és a dir, l'extinció: una mena d'estrangerització sense necessitat d'emigració física.

L'efecte més visible d'aquest procés històric és la creació de la *necessitat* de conèixer i d'usar el castellà i la recíproca i connexa *inutilització* pràctica del català, de l'èuscar i del galleg. El castellà esdevé, d'aquesta manera, la llengua necessària dels valencians (i dels catalans) i el català una llengua *innecessària* (i, gradualment, *inútil*). No oblidem que l'ús del castellà —com el de qualsevol altre idioma en qualsevol altra societat— es generalitza entre la població pel seu índex d'utilitat, més que no pas per cap altre valor simbòlic, integratiu o identificatiu. Més encara si tenim en compte que, abans de la formació dels estats nacionals, ben bé podem afirmar que les poblacions —deixem de banda elits i notables de diferent mena— ni tan sols havien elaborat cap tipus de consciència lingüística col·lectiva i unitària. La consciència lingüística, de fet, sorgeix, precisament, allà on es presenta una opció per una altra llengua. En la societat tradicional, en la qual la majoria de la població és monolingüe —deixem de banda elits i notables— perquè tot el seu món es vehicula en una sola llengua, les persones no tenen cap necessitat (perquè no tenen cap oportunitat) de desenvolupar aquella consciència lingüística.

2. *La descohesió interna*

Com ben bé sabem, una comunitat lingüística no existeix per definició filològica o científica. Una comunitat lingüís-

tica es fa (cohesiona) o es desfà (desintegra) per l'existència o per l'absència d'un conjunt de lligams entre els seus membres (interacció real i freqüent, compartició d'actituds i referències simbòliques, etc.).

El diferents grups lingüístics que anomenem (no precisament s'autoanomenen) catalanoparlants han anat disgregant-se de tal manera que, a hores d'ara, la comunitat lingüística catalana és una comunitat (?) desestructurada, tant espacialment com socialment (demogràficament, funcionalment, simbòlicament). De fet, sota promesa que ningú no s'escandalitzarà ni em tractarà d'heretge, m'atreiria a suggerir (i potser els treballs de Miquel Pueyo podien fer llum sobre el tema) que els Països Catalans, com a comunitat lingüística (i nacional), no existeixen –un altre tema és, certament, si algun dia existiran–. Per les mateixes raons, dubte que el País valencià existesca com a tal; és a dir, que existesca qualsevol tipus de consciència lingüística elaborada que dote de cohesió aquest àmbit administratiu que alguns, paradoxalment, anomenen *Comunitat Valenciana*. De fet, tal com ha assenyalat Rafael Ninyoles, les formes de consciència lingüística que exhibeixen els usuaris del català al País Valencià són fonamentalment de caràcter clarament preindustrial.¹

Una comunitat lingüística cohesionada interiorment i percebuda com a diferent de les altres –talment com una nació– és, per definició, *indivisible*. Espanya, com tothom sap i reconeix, és indivisible per definició, tal com avala el

1. Vegeu l'entrevista amb Rafael Ninyoles en el núm. 138 del setmanari *El Temps*, pàg. 36.

sentit comú dels espanyols i com garanteix la sanció constitucional que controla aquest *sentit comú* dels espanyols. Els Països Catalans, contràriament, són divisibles, modificables, amputables, etc., segons el sentit (que no és comú perquè no és col·lectiu) de qui els *imagine*. I és així, lògicament, perquè no hi ha un sentit comú que els conceba com a globalitat, ni, en conseqüència, cap legalitat que controle l'existència i la pròpia reproducció d'aquesta consciència i/o sentiment de pertinença a la comunitat lingüística i/o grup nacional. Les fronteres (estatals i autonòmiques) i els diferents ritmes històrics (o processos endògens de la comunitat lingüística) han menat els Països Catalans a l'estat de descohesió (regionalització i desintegració) en què avui es troben. La hibridació lingüística, els prejudicis i les actituds interdialectals, l'absència d'un estàndard unitari i d'un nom col·lectiu i global socialment acceptat, lluny de ser causes d'aquesta situació, com ben sovint algú vol declarar, en són, contràriament, les lògiques conseqüències.

3. El procés de modernització del País Valencià

Fins ben començat el segle xx, podem afirmar que el català continua sent una llengua útil –i eventualment necessària–, al País Valencià. Més que més si tenim en compte que hi resta una gran massa de població monolingüe. Ara bé: a mitjan segle, i d'una manera galopant a partir dels anys seixanta, s'hi inicia un procés que ocasionarà un autèntic daltabaix socioeconòmic de profundes i determinants conseqüències sociolingüístiques.

Fins aleshores, el País Valencià es configurava com un país bàsicament rural, agrari i pobletà en què els valencians *viuen* unes relacions de caràcter *tradicional* que es vehiculen, lògicament, en la *llengua tradicional*: el català. El llaurador, el pastor, el pescador de l'Albufera i el masover dels Ports de Morella han parlat tota la vida la mateixa llengua i no s'han qüestionat res quant a l'ús d'aquesta: «parlem la llengua d'ací», «la llengua de sempre», etc. La llengua que parlaven (que parlen) era (és) *adequada* per a llaurar, pasturar, pescar o tenir cura del mas. La llengua que parlaven (que parlen?) complia (compleix?) el valor utilitari que havia de complir. I no hi ha cap més reflexió. Si en aquests àmbits de la vida tradicional, l'ús de la llengua s'ha mantingut viu i fresc no ha estat, en conseqüència, per cap mena de lleialtat lingüística (en el sentit d'Uriel Weinreich) ni per cap sentiment patriòtic. Tal com entengué, ja en l'any 1960, Vicent Badia i Marín, en un dels documents sociolingüístics més valuosos i oblidats de les darreres dècades, «no convé, puix, que caiguem en l'error d'estimar més patriota al llaurador i al menestral per mantenir la parla casolana, puix que moltes vegades és perquè no han tingut ocasió d'abandonar-la...».² Anys més tard, Vicent Pitarch ho va expressar de la manera següent: «De tota manera, mentre la societat valenciana es mantingué dins de les estructures rurals, aquella incipient disfuncionalitat lingüística tampoc no representarà extorsi-

2. BADIA I MARÍN, Vicent: *Discurs i programa de redreçament cultural*, València, 1960. Agraesc sincerament a Vicent Badia el regal d'un exemplar d'aquesta joia, que jo només coneixia per referències de Lluís-Vicent Aracil i Rafael-Lluís Ninyoles.

ons socials greus, per tal com la pròpia inèrcia social avalarà la lleialtat, naturalment rutinària de l'idioma».³

La industrialització i la urbanització amb la correlativa desagrarització, l'alfabetització i l'escolarització massiva, l'aparició dels grans mitjans de comunicació orals i escrits, la immigració –amb el consegüent augment demogràfic–, etc., seran els nous factors que determinaran una autèntica revolució estructural del País Valencià, tal com hem assenyalat. Els mitjans de comunicació, per exemple, o els nous aparells tecnològics, esdevenen –ja han esdevingut, de fet– productes de consum en les mateixes zones rurals. La televisió i la ràdio, posem per cas, arriben, sens dubte, a l'últim llogaret de l'interior valencià. I això determina no solament la llengua en què hi arriben –que també– sinó, a més, l'establiment d'una comunicació unidireccional de valors, actituds i comportament de caràcter lingüístic. Els processos de desagrarització-industrialització-urbanització-terciarització, per la seua banda, han comportat, si més no, dos fets destacables des del punt de vista sociolingüístic. D'una banda, l'establiment de població castellanoparlant immigrada no assimilada (creació de bosses monolingües castellanes, com ara el Port de Sagunt o Elx) i la *rusticitat* –per dir-ho en expressió de V. Pitarch– dels *dominis lingüístics* del català.⁴ De l'altra, la discontinuïtat de l'espai lingüístic amb autèntics punts d'alerta roja, com ara Alacant, Elx, València i Sagunt, ciutats que constitueixen el 32% de la població del país.

3. PITARCH, Vicent (1984): «El català al País Valencià: retracció i resistència», dins: *Homenatge a Joan Fuster*, Estudi General, Girona.

4. PITARCH, Vicent (1984).

No s'ha d'oblidar, tampoc, com a efectes *modernitzadors*, altres aspectes, com ara el trencament de la família tradicional i, en general, el pas d'una societat *comunitària* a una altra d'*associativa*; l'augment del procés d'educació formal i la correlativa pèrdua de funció socialitzadora de la família; i també l'enfortiment de l'estructura burocràtica de l'estat.

Val la pena que parem atenció a la disminució del poder familiar, ja que el canvi de la família tradicional (extensa) a la família moderna (nuclear) ha comportat, també, un aflujament dels llaços i dels valors d'aquella –dels quals forma part l'ús lingüístic–. No oblidem que la família ha estat l'agent socialitzador per excel·lència i, per tant, el primer i quasi únic agent de transmissió lingüística del català (juntament amb les altres estructures comunitàries: els amics, el carrer...). La tendència de trencament d'aquest mecanisme de transmissió comença, també, a ser alarmant.

A hores d'ara, el País Valencià, lluny d'aquella imatge de país tradicional que suggeria *El País Valencià* de Joan Fuster (1962), es configura com un país modern –urbà, industrial, de serveis– amb una estructura social dinàmica i canviant, la qual cosa dota el conflicte lingüístic d'una estructura i d'una dinàmica diferents. Lògicament, qualsevol assaig de planificació lingüística (cívica o institucional) també haurà de partir d'aquesta constatació. Si hi afegim encara, tal com mostren les enquestes i els censos, un progressiu envelliment de la població catalanoparlant, podem entreveure que el perill de consumació del procés substitutori és evident. Prendre'n consciència, pot ser ja un punt a favor de l'esperança. Després vindrà un procés llarg i costós.

4. La consolidació de l'estat nació espanyol democràtic

Allà pels volts de la prehistòria constitucional i estatutària, tothom semblava estar d'acord en la consigna. «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia» era l'eslògan de pancarta i manifestació. Tots a una veu, com en la lletra de l'himne de l'Exposició. I qui no la cantava, desentonava. Ben pocs, certament, s'atrevien a tal gosadia. Tots érem uns? Els mateixos?

En aquella època es produeix una associació ideològica entre la reivindicació de l'ús del català i la idea de la democràcia. És per això que, en aquell moment, podem trobar les màximes expectatives de *normalització lingüística*. La força reivindicativa feia possible la utopia.

De fet, el context preconstitucional produeix, tal com assenyala Rafael Ninyoles en l'entrevista citada més amunt, un buit ideològic obertament espanyolista, que feia preveure una redefinició de l'estatus de les comunitats lingüístiques no castellanes. Tanmateix, en arribar l'hora de la veritat (la discussió i la redacció constitucional) ben poques veus recorden el crit efusiu de la manifestació i el míting. Fins i tot els parlamentaris anomenats *nacionalistes* pateixen d'amnèsia voluntària i les seues explícites aspiracions no veuen més enllà del (re)descobriments de la ideologia unitarista de l'Espanya republicana. De fet, pel que fa a la legislació de l'ús de les llengües, el text constitucional actual no es desdiu del text republicà ni en la retòrica redacció. Es frustra, així, una digna aspiració democràtica i es capgira de tal manera la situació que, del consens, n'ix l'estratègia adequada per a arrodonir un únic estat nacional i una única llengua nacional. Un consens que haurà d'*integrar*, desigualtàriament, per tal de buidar-los

de contingut, els desitjos de democratització lingüística de l'estat. La Constitució espanyola del 1978 sanciona, amb posat democràtic, un dels principis més antidemocràtics: la desigualtat de les comunitats lingüístiques (article 3), la qual cosa, tal com assenyalava el *Manifest d'Iruñea*⁵ es contradiu, precisament, en els articles 1.14 i 149.1.1 del mateix text legal. Lògicament, per tal d'assegurar l'èxit complet de l'empresa, se sanciona (art.145.1) legalment la descohesió d'aquestes comunitats. El muntatge de les comunitats autònomes resulta ser la coartada perfecta per a elevar a categoria de llei la regionalització de les comunitats lingüístiques: Catalunya-País Valencià-part d'Aragó-Illes Balears i País Basc-Navarra.

Aquest discurs constitucional assolirà la perfecció amb les anomenades lleis de normalització lingüística, totes elles, ben hipotecades per l'article tercer de la Carta Magna. Aquestes lleis, de fet, el que aconseguen és normalitzar —per dictar-li normes d'ús— el castellà a tot arreu de l'estat; és a dir, acaben de consolidar, contràriament a allò que podia pensar cap despistat, el procés d'expansió del castellà i la correlativa minorització progressiva «de las demás lenguas españolas en las respectivas comunidades autónomas» (art. 3.2 de la Constitució). Comptat i debatut, l'acceptació d'aquest marc legislatiu no és altra cosa que l'acceptació de la *desigualtat* com a *normalitat*; és a dir, la superioritat del castellà i l'establiment d'unes concessions per a l'estricta despenalització i supervivència (?) immediata del català.

5. ARACIL, Lluís i altres (1987): *Manifest d'Iruñea*. Exemplant multico-
piat.